

Tentația regăsirii de sine sau despre valențele intimității în jurnalul intim

Drd Irina Condurariu
Școala Doctorală, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Résumé: Cette étude propose une analyse théorique du concept de *l'intimité* mis en relation avec les instances narratives qui organise ce type de discours. En fait, on part de la prémisse que l'intimité doit être perçue comme une condition essentielle de l'homme moderne, autour de laquelle se développe une manière spécifique de vivre où on devient conscient de son intériorité, et on prouve que cette perception intime de l'existence qui déclenche une sorte de *crise identitaire* devient le contexte approprié pour écrire le journal intime. Ainsi, analysée dans la sphère intégrative de la modernité, on a révélé quelques aspects essentiels pour définir le concept de l'intimité, mise en discussion avec des points de repère spécifiques pour la poétique si fragile de l'écriture intime. Les points de vue théoriques qu'on a formulés peuvent être considérés des précieuses idées dans une argumentation qui veut soutenir la valeur littéraire du journal intime, vu comme un projet moderne de reconstruction identitaire dans un personnage littéraire.

Mots-clés: *intimité, modernité, journal intime, crise identitaire, intériorité.*

De ce intimitatea?

A propune o exegeză referitoare la identitatea jurnalului intim în contextul literar actual fără a clarifica unul dintre conceptele-cheie privind însăși legitimitatea existenței sale ar însemna cel puțin situarea pe terenul unei teorii fără substanță. Căci dacă jurnalul în sine a suscitat dintotdeauna destule contradicții și neajunsuri în conceptualizare, cu atât mai mult atunci avem în vedere condiția diaristului, care-și dezvăluie treptat existența; redescoperindu-și mereu identitatea cu sine sau cu o multitudine de alterități, situația devine și mai complicată și necesită, în mod evident, anumite clarificări. De aici deducem că se impune discutarea pe larg a conceptului de *intimitate*, care, în opinia noastră, are rolul unui magnet în jurul căruia se concentrează aspectele și energiile care scot în evidență cele trei ipostaze ale narativității în jurnal, autorul, naratorul și, nu în ultimul rând, personajul, cea mai complexă și mai profundă dintre acestea.

De aceea, pornind de la evidențierea câtorva opinii generalizatoare referitoare la modul în care este pus în discuție jurnalul intim în contextul literar actual, vom încerca să identificăm acele aspecte caracteristice ale importanței *intimității* în conturarea textului diaristic, insistând pe importanța pe care o presupune determinarea dintre conceptul pus în discuție și particularitățile specifice jurnalului intim. Acesta este văzut ca o structură deschisă prin excelență, definită drept expresie a unui efort de reconstruire a identității personale și continuă să suscite interesul criticilor și al istoricilor literari, generând discuții diverse în ceea ce privește ambiguitatea structurală, statutul său literar sau raportul dintre instanțele textului (autor / narator / personaj). Cei mai mulți dintre teoreticienii genului tratează jurnalul intim mai degrabă ca mod de a trăi („*manière de vivre*”) și abia apoi, într-un plan secundar, aduc în discuție posibilul său statut de operă literară.

Dacă Eugen Simion, sintetizând teoriile majorității diaristologilor europeni (Alain Girard, Jean Rousset, Béatrice Didier, R. G. Hocke, dar și Roland Barthes sau Gérard Genette), stabilește anumite „clauze” (*fragmentarismul, calendaritatea, simultaneitatea, sinceritatea*) [1] care-i asigură stabilitatea și-i determină o poetică implicită, rămân alte numeroase întrebări care vizează funcționalitatea textului diaristic. Roland Barthes se înscrie printre primii teoreticieni care au pus această problemă [2], ajungând la concluzia că justificarea jurnalului intim este posibilă doar dacă-l judecăm ca operă literară și-i dăm statut literar. În concepția sa, există patru motive care susțin genul diaristic: *motivul poetic* (jurnalul intim oferă un text „colorat de individualitatea unei scriituri, a unui *stil*”); *motivul istoric* (într-un jurnal regăsim urmele unei epoci); *motivul utopic* (autorul se constituie, în jurnalul său, „ca obiect de dorință”, el oferă intimitățile, cotidianitatea lui, o operație de seducție care tinde să depășească seducția propriu-zisă a operei); și, în fine,

motivul îndrăgostit sau *idolatră* (jurnalul devine „un atelier de fraze”, nu fraze frumoase, ci exacte). Meritoriu, deși insuficient, pentru Barthes, este că el a intuit paradoxul literarității genului: fiind conceput, la origine, fără vreo pretenție de publicare, jurnalul intră în sfera literaturii și se constituie, în cele din urmă, ca gen. Dar dificultățile derivă din raportarea continuă a jurnalului la literatura de ficțiune, în încercarea de a analiza raportul realitate vs ficțiune, or, justificarea jurnalului intim ca operă literară trebuie făcută de pe alte poziții decât în cazul literaturii de ficțiune. Căci, dacă după celebra schemă genettiană [3], literaritatea se manifestă în două regimuri, unul *constitativ* și altul *condițional*, atunci un text poate fi receptat ca operă de artă fie după criteriul *rematic* (al discursului în sine, criteriul formal), fie după cel *tematic* (al conținutului discursului, al ideii). Textul ficțional este constitutiv literar, deoarece decurge din criteriul tematic, iar *dicțiunea* este când constitutiv literară (cazul poeziei), când condițional literară (cazul prozei neficționale). Jurnalul intim, ca și celelalte texte neficționale, se înscrie în sfera literarității cu *regim condițional*, depinzând de orizontul de receptare al unei epoci. Așadar, există un decalaj în ceea ce privește receptarea în timp a jurnalului intim, ca specie a prozei neficționale, căci momentul în care acesta a început a fi considerat un gen este anterior celui în care a început a fi privit ca gen literar datorită reevaluării criteriilor literarității. Această motivație *estetică* mai nou conturată în receptare se înscrie însă în linia paradoxurilor jurnalului intim. Ea nu este formulată ca atare în textul diaristic și nu este, de obicei, singura care-i determină pe diariști să țină un jurnal. Motivația inițială poate fi de alt ordin: nevoia de a-și fixa identitatea, de a face din jurnal cronica unei vieți sau un jurnal de atelier, dar, pe măsură ce se constituie, el capătă o destinație literară și începe să funcționeze ca atare. Chiar dacă se contestă convențiile literaturii, aceasta ia naștere prin valorificarea trăitului, efemerului din existență.

Din acest punct de vedere, putem recepta demersul diaristic ca rezultat al unei duble motivații: prima cu o dimensiune *psihologică*, derivând din nevoia de exhibare a *eului* adânc, de mărturisire și de confruntare cu un *alter-ego* invizibil, aflat fie în interiorul ființei, fie în persoana imaginară a unui *celălalt*, și a doua de ordin *estetic*, relevând aspirația, inconștientă sau conștientă, a diaristului de a face literatură. Este vorba de ficționalizarea retrospectivă a propriei existențe care devine posibilă datorită distanței temporale dintre faptul trăit și consemnarea sa în jurnal. Decupajul din real este inevitabil subiectiv și presupune o viziune care transformă oricum realitatea primă într-o realitate mediată. Mai mult, orice diarist trebuie să recurgă la tehnicile prozatorului, de aceea, de cele mai multe ori, receptarea critică a unui jurnal intim devine o problemă de rafinată artă literară, căci până și dezordinea, graba, incoerența, neputința, plictiseala, pot fi simulate ca fiind autentice. În cele mai multe dintre jurnalele intime feminine, însă, literatura se insinuează în mod spontan, fără a face parte neapărat din strategia proiectivă a diaristei. Se formează o rețea expresivă în care vom recunoaște instanțele narrative ale autoarei, naratoarei și personajului ca ipostaze ale feminității în intimitate.

Departate de a epuiza polimorfismul său constitutiv, definițiile vehiculate potențează fascinația exercitată de confesiune, sugerând diverse posibilități de explorare a scriiturii în cauză: ca oglindire a eului, ca gen al incertitudinii, ca lipsă de imaginație, ca procedeu literar, în fine, ca modă, strategie, sau chiar eșec. Dar nu am găsit totuși răspunsul la „treipatru întrebări genuine”, așa cum le numește Virgil Podoabă [4], întrebări simple, despre originea, valoarea și funcția jurnalului. Abordarea de către acesta a stilului confesional prin prisma unei teorii care consideră că „punctul de plecare al jurnalului, iar foarte frecvent și cel de sosire, *este întotdeauna subiectul*” [5], definește jurnalul drept „o formă extremă și secularizată a literaturii subiectului”. Consideră de asemenea că triumful său nu se putea încetățeni decât după ce gândirea umană a luat forme iremediabil ingineresti, calendarul devenind unul din principiile de existență și organizare a unei întregi categorii de literatură.

Identificând în istoria omenirii, după modelul lui Ortega y Gasset, două cicluri culturale trifazice, unul greco-latin și un al doilea (euro)occidental, fiecăruia corespunzându-i trei faze specifice (tradiționalul, raționalul și misticul, numit *alexandrin*), Virgil Podoabă conchide că „egoliteratura” are „excelente condiții de înflorire în perioadele de final de ciclu și de tranziție, adică în cele post-tradiționale și post-raționaliste sau alexandrine, inclusiv în cea postmodernă, adevărata ei împărăție” [6]. Numai într-un astfel de context cultural ar fi putut lua atâta amploare acest adevărat fenomen al confesiunilor de orice tip, căci până când omul nu a devenit conștient de eroziunea structurilor tari, de orice fel, pe care se baza, nu a considerat necesară notarea nimicului și meditația pe tema descoperirii sinelui. Iar în privința valorii sale, „un jurnal are atâta valoare câtă are omul care îl scrie”. Pe baza acestei afirmații a lui Nicolae Manolescu din volumul *Desenul din covor*, Virgil Podoabă precizează că valoarea scriitorului care scrie și jurnal derivă din rangul axiologic al operei sale de ficțiune. Dacă prima parte a demonstrației este plauzibilă și justifică în mare parte ideea de criză a identității în societatea modernă, pe care se bazează, de altfel, argumentația noastră despre rolul intimității în consacrarea genului diaristic, ultima afirmație pare hazardată și lipsită de temeii. Autorul este de acord că jurnalele pot fi oricând independente estetic, dar că funcția lor principală este aceea de *adjuvanți de comprehensiune și interpretare a celeilalte opere*, ceea ce este dovedit a fi neadevărat, căci există destule exemple care să dovedească faptul că unii diariști au dobândit recunoașterea în plan literar exclusiv datorită jurnalului intim publicat, ce-i drept, la mulți ani după ce a fost scris (cel mai elocvent caz este reprezentat de jurnalul lui Jeni Acterian).

Deși teoriile enunțate anterior fac referiri evidente la problematica jurnalului intim din perspectiva unor concepte care prin însăși natura lor conotează fragmentarismul, discontinuitatea, secretul, nevăzutul, ascunsul și tăcerea, totuși a fost abordată mai puțin ideea *intimității*, ca stare propice confesiunii și fără de care această specie a biograficului și-ar pierde însăși consistența proprie și energia propulsatorie care-o conduc către realizarea de sine. Privită din această perspectivă, intimitatea devine un concept integrator în jurul căruia se construiește însăși rațiunea de a fi a jurnalului intim. Astfel, ne propunem să dovedim existența unui timp și a unui spațiu propice intimității, rezultate în conștiința diaristică sub forma unei consecințe a crizei moderne a identității. Așa se explică existența celor mai multe jurnale intime, a căror valoare estetică derivă din neîncetata căutare a sinelui într-o multitudine de alterități în vederea refacerii integralității ființei, determinând de cele mai multe ori transformarea eului care trăiește zi de zi evenimentele în eul care filtrează realitatea prin propria conștiință și apoi o consemnează sub forma unui *real de grad secund*.

Preluând ideea lui Mircea Mihăieș, care face apelul obstinat la regula intimității ca *rațiune de a fi a jurnalului intim*, căci „în afara ei, acesta nu e decât o seacă, inexpresivă operație de contabilitate ontologică”, deci „intimitatea obligă jurnalul să-și găsească propriul limbaj și propria identitate” [7], considerăm că statutul jurnalului intim în contextul literar actual, precum și stilul scriiturii diaristice sunt determinate de felul în care este percepută intimitatea ca mod de a fi și mai ales ca mod de a scrie. Prin urmare, o vom aborda ca pe un concept în jurul căruia ia naștere și se dezvoltă un anumit fel de a fi în lume care corespunde cu acea stare predestinată a conștientizării interiorității și vom încerca să trasăm câteva puncte esențiale în aprofundarea unei teorii referitoare la relația specială care se instituie între instanțele narrative ale textului diaristic. Autorul, naratorul și, mai cu seamă, personajul, se prefigurează în sfera scriiturii intime, devenind în cele din urmă ipostaze multiple ale eului creator.

Intimitatea – un concept integrator

Încercarea de a defini *intimitatea* ca un concept pur teoretic, situat în sfera înaltă a generalizării, nu este, credem, cea mai inspirată opțiune. Înainte de toate, ea trebuie privită ca o *stare*, o experiență pe care o poate trăi orice persoană în diverse momente ale existenței sale indiferent de contextul istoric, social sau cultural din care face parte. În acest sens, are dreptate Simona Sora, în studiul intitulat sugestiv *Regăsirea intimității*, să afirme că „intimitatea personală, ca spațiu propriu, dar și ca timp al înțelegerii de sine, a fost îndelung psihologizată, antropologizată, spiritualizată sau definită sociologic, în raport cu intimitatea celorlalți. [...] Nu întâmplător, de la începutul modernității și până în modernitatea radicală pe care o trăim, intimitatea personală a fost pusă în relație cu încrederea și cu libertatea proprie” [8].

Mai bine zis, intimitatea poate fi considerată o condiție fundamentală a omenescului, ce presupune în același timp *interiorizare*, dar și *regăsire de sine* în direcția conturării unei vieți personale privite ca fărâșă din „acea circumstanță foarte strict determinată în care ne găsim totdeauna când trăim” [9], adică lumea înconjurătoare. În acest sens este demnă de amintit concepția filosofului spaniol José Ortega y Gasset după care omul este înzestrat cu „această facultate miraculoasă [...] de a se elibera o vreme de înrobirea sa de către lucruri”, iar această înzestrare „implică două capacități foarte deosebite: una, capacitatea de a da uitării mai mult sau mai puțin lumea din jur, fără riscuri fatale; alta, faptul de a avea unde să se adăpostească, unde să stea după ce iese virtual din lume. [...] Unica exterioritate posibilă în raport cu acel *afară* [reprezentat de lumea înconjurătoare] este tocmai *înăuntru*, un *intus*, intimitatea omului, *sinele* său, alcătuit îndeosebi din idei” [10]. Ideea este importantă tocmai datorită faptului că dovedește starea privilegiată a intimității ca pe o garanție certă și indispensabilă a regăsirii și păstrării umanității omului modern și postmodern, căci „din această lume interioară [omul, n. n.] reurcă la suprafață și se întoarce în cea exterioară. Dar se întoarce în calitate de protagonist, se întoarce cu un *sine însuși* pe care mai înainte nu îl avea... nu spre a se lăsa dominat de lucruri, ci spre a le conduce, spre a le impune voința și intenția sa, spre a-și realiza în acea lume exterioară propriile idei, spre a modela planeta după preferințele intimității sale” [11]. Această teorie gassetiană a intimității, în care se conturează ideea de interiorizare (*ensimismarse*) prin elaborare conștientă este considerată, de fapt, un prim pas către perceperea tuturor conjuncturilor exterioare ale personalității și asimilarea lor de către *sine*, deci chiar punctul de pornire în cristalizarea unei crize existențiale caracteristice secolului al XX-lea.

Și cum jurnalul intim, în jurul căruia se conturează în definitiv demersul științific al acestui studiu, poate fi considerat fără nicio exagerare gratuită un mijloc eficient de recuperare a intimității individului rătăcit în modernitate și postmodernitate, vom lua drept reper în evoluția conceptului limitele tumultuosului secol XX, la a cărui acutizare a crizei identitare contribuie și progresele făcute în cercetarea psihanalitică. Din punct de vedere psihanalitic, se consideră că spațiul intimității personale este radical redefinit odată cu elaborarea de către Freud a unei noi psihologii a eului prin introducerea *Se-ului* – pe lângă *Eu* și *Supra-Eu* – o a treia instanță, „loc al pasiunilor neîmblânzite” [12], care reorganizează viața psihică prin amplificarea inconștientului ce cuprinde și latura biologică a omului. Teoria este expusă de către Freud în articolul *Eu-l și Se-ul* [13], din 1923, considerat fundamental pentru înțelegerea dinamicii vieții psihice, autorul considerând că „individul este alcătuit dintr-un *Se* psihic, necunoscut și inconștient, peste care se suprapune *Eul*, situat superficial și care se dezvoltă în sistemul P (de percepție) ca dintr-un nucleu” [14]. Demonstrația se bazează pe trei termeni, conștient (Cs), preconștient (Pcs) și inconștient (Ics), fiecare aflat într-o permanentă succesiune de schimburi imprevizibile. Așa se ajunge la „al treilea inconștient”, parte a *Eului*, nerefulată, diferită atât de inconștientul latent

(Pcs), cât și de cel refulat, acesta devenind sediul prim al lumii interioare, în măsură să negocieze cu lumea exterioară un loc și un timp pentru viața interioară, pentru „visul manifest” care definește „activitatea fantasmatică” a scriitorului.

Freud a impus astfel o nouă viziune asupra intimității, în care se ia pentru prima dată în calcul ideea de corporalitate ca extindere a inconștientului și posibil spațiu de regăsire a vieții interioare. „Al treilea inconștient” freudian ar deveni, prin prisma definiției psihanalitice a intimității ca melanj eterogen între corp, spirit și suflet, „sediul acelor activități fantasmatică scriitoricești, guvernate de joc [în cazul ficțiunii, n. n.] și de necesitate [în cazul jurnalului intim, n. n.]” [15]. Nu este altceva decât „al treilea cer” al lui Swedenborg, în care „scriitorul de jurnal, consideră Mircea Mihăieș, se proiectează inconștient” [16]. Dar, în cadrul aceluiași eseu, Mihăieș este de părere că în cazul jurnalului intim nu se poate vorbi despre intimitate în relație cu o oarecare realitate spațială, ci doar de „un timp al intimității și un timp în care aceasta poate fi abolită”, legându-se de un proces complex de cunoaștere a unui spațiu mental care dezvăluie „starea de imponderabilitate dintre ficțiune și real” [17]. Intimul pe care îl presupune acest spațiu mental securizat capătă o valoare psihologică deoarece favorizează „mișcărilor incontroabile ale eului creator” [18] dintr-un non-timp, proiecție în totalitate subiectivă, „în care trecutul, prezentul și viitorul se amestecă, uneori indiscernabil” [19], luând conturul „intimității produse de aventurile personajului narat – adică al unei ficțiuni înzestrate cu toate atributele eroului literar” [20]. Deci, dacă din punct de vedere psihologic, intimitatea pare a contura „o sferă vrăjită, care ar fi cea a subiectului, cu sentimentele sale, cu gândurile sale, cu discursul său interior, în realitate însă [mai cu seamă în încercarea conturării unei poetici implicite a jurnalului intim, n. n.], intimitatea este un joc de oglinzi, de dedublări și de complicitate cu sine însuși și cu cineva sau cu ceva diferit” [21]. În încercarea de elaborare a unui *sine* proteiform, mai apropiat de vobletele literaturii decât de „violenta exteriorității, a obiectivității, a adevărului” [22], diversele aspecte enunțate anterior, care conturează acest concept, ar putea să fie una dintre cele mai inspirate grile de lectură pentru a privi specia controversată a jurnalului intim.

Privind-o ca pe o componentă filosofică a oricărei încercări de a ține un jurnal, intimitatea își află determinarea într-o suprarealitate provenită dintr-o tensiune a scrisului ce își poartă cu sine predestinarea interiorității, „ca o proiecție fatală a unui real de grad secund” [23]. Așa se face că de cele mai multe ori se întâmplă ca, trecut prin filtrul interiorizării, jurnalul intim să trateze evenimentele de anvergură ale timpului pe care îl consemnează în mod indirect ca pe o sumă de „angoase și jubilații domestice ale autorului”, doar intimitatea fiind capabilă să-i dea acestuia din urmă acea stare de seninătate necesară pentru a putea trece pe lângă marile tragedii ale omenirii individualizându-le în banalități cotidiene. În acest fel, intimitatea se transformă, așa cum remarcă același Mircea Mihăieș, din energie propulsatorie într-un fel de *produs finit* al jurnalului care „spiritualizează, înobilează, în numele unei idealități nou descoperite (a frumuseții readuse în prim-planul literaturii și a reinvestirii esteticului cu vechile sale funcții), banalitatea vieții” [24]. Prin urmare, concentrat într-o sumă de banalități, autorul reușește de cele mai multe ori să se sustragă dimensiunii istorice a evenimentelor la care este martor tocmai prin refuzul exteriorității. Este ca și cum între zona exteriorizării și cea a ascunsului, a interiorizării ar exista un soi de mediator care are rolul unui „teritoriu al revelației, al dezvăluirii și al înzestrării faptelor cu un sens, cu o direcție și cu o funcție expresivă”, chiar dacă aceste fapte sunt profund ancorate în subiectivitate.

În acest sens, se știe că nu este nicidecum nouă afirmația că intimitatea, sub toate formele ei de manifestare, sugerează oarecum retragerea din lume, ascunsul, secretul, ne-dezvăluirea. Același lucru îl susține și Matei Călinescu într-una din lucrările sale cele mai cunoscute, afirmând că „intimitatea este de neconceput fără abilitatea de a deține secrete personale, fără capacitatea de a păstra doar pentru tine sau de a ascunde informațiile despre

viața ta intimă, despre identitatea ta personală profundă” [25], ceea ce conferă *secretivității* (termen ce îi aparține tot lui Matei Călinescu) un rol privilegiat în conturarea sensurilor aduse în discuție în jurul conceptului de intimitate. Afirmând că înțelege secretivitatea ca „tănuirea calculată și selectivă a informației” [26] și evidențiindu-i „aspectele fundamentale” [27], cercetătorul subliniază că *intimitatea* și *secretivitatea* sunt două concepte total diferite. Având în vedere, însă, că intimitatea ține de o anumită eliberare a individului de tot ceea ce înseamnă alteritate, această eliberare implică inevitabil secretivitatea. Așa se face că, pe terenul fragil al jurnalului intim, care pornește inițial de la singurătatea absolutizată a eului individual, situat în adâncimile ființei, iau naștere „secretele auctoriale personale, deseori dintre cele mai paradoxale, [...] tănuite în chiar actul declarării lor zgomotoase, exagerate, sau trădate chiar în timpul ascunderii lor” [28]. Se ajunge astfel tot la o formă de comunicare umană, „deliberat selectivă, exclusivă, adeseori eliptică, oblică sau indirectă” [29], o comunicare care se realizează cu sinele, sub forma jurnalului intim, în care devine inevitabilă tentația dezvăluirii secretelor, indiferent de consecințe. „Ne percepem secretele, întrucâtva, ca pe o povară de apăsarea căreia am dori să ne ușurăm conștiința sau mintea. Avem, cu alte cuvinte, un soi de nostalgie misterioasă, adânc sedimentată, pentru transparență. O astfel de secretivitate personală și psihologică se joacă mereu cu ideea mărturisirii și uneori agonizează din pricina ei” [30].

Această agonie a pendulării perpetue între opacitate și transparență este unul dintre aspectele esențiale ale jurnalului intim, ca o consecință inevitabilă a *mitului modern al transparenței* [31], născut dintr-o tendință a societății moderne de a evolua în transparență, respingând cu obstinație diverse forme de secretivitate care erau considerate apanaje ale puterii, supranaturale sau omenești. Cu toate acestea, chiar dacă modernitatea respinge în mod zgomotos secretivitatea la nivel social, ea este garantată atunci când este vorba despre viața particulară a individului, inversând din nou tradiția și promovând un drept modern al intimității, *intimitatea cuib* [32], în jurul căruia gravitează diverse variante de intimitate care-l ajută pe omul modern să spera să se regăsească pe sine și să-și regăsească iluzoria stabilitate, confortul și liniștea. De aceea, ceea ce pentru un autor poate fi un lucru de nemărturisit, pentru altul poate fi un motiv de mândrie în contextul intimității, care „obligă jurnalul să-și depășească palida condiție de oglindă servilă așezată în fața realității” [33]. Interesant de remarcat este unul dintre paradoxurile jurnalului intim, care derivă din ideea că de obicei ne relevăm nemărturisitul, ascunsul, nespusul nu pentru a le ascunde în adâncimi și mai mari, ci pentru ca mai devreme sau mai târziu să le facem cunoscute. Și dacă prin definiție intimitatea trimite fără îndoială la inviolabilitate, este evident că jurnalul e obligat, cel puțin pentru o vreme, să-și apere secretele, stabilind o regulă în care pudoarea, secretul, rezistența la tentațiile dezvăluirii alcătuiesc un sistem de minime reciprocități ce obligă scriitorul să se gândească la faptul că rândurile sale vor rămâne mereu adresate unui singur destinatar (el însuși) sau că vor fi dezvăluite suficient de târziu pentru ca tensiunea existențială a mărturisirii să se fi transformat în tensiune estetică. Ține doar de opțiunea personală a individului dacă să se dezvăluie în mod transparent prin publicarea jurnalului său intim sau dacă îl păstrează pentru totdeauna sub aura secretivității. Dar poate că tocmai această libertate garantată asupra vieții personale a schimbat mentalități, dezvoltând curajul autodezvăluirii, spargerii tiparelor clasice ale intimității, prin publicarea unui număr cât mai mare de jurnale intime antume în ultimele decenii.

Paradoxală soartă pare să aibă, deci, jurnalul intim în societatea modernă, căci ascunde și în același timp dezvăluie, păstrează „secretele auctoriale”, apoi este supus *mitului transparenței*, prilejuiește o formă secretă de comunicare cu sine sfârșind prin a comunica mai degrabă cu alții. Cu toate acestea, intimitatea autorului de jurnal nu pare a fi pusă în pericol, căci nu toate secretele sale sunt puse în pericol odată cu publicarea. Rămân o sumedenie de avataruri ale interiorității care așteaptă să fie explorate mai cu seamă dintr-o plăcere bartheană a textului, decât din dorința desecretizării unei existențe. Și dacă

„abstractizat, termenul de intimitate vizează *interioritatea* și *profunzimea*” [34], mai mult, „la profundeur ultime d'une chose” [35], înseamnă deci că o condiție esențială a existenței intimității în contextul jurnalului intim o reprezintă replierea scriitorului în zona interiorității, defavorizând prezența publică, deci retrăgându-se în sine și cu sine însuși și malaxând evenimentele cotidiene pentru a le transforma într-o nouă substanță care devine jurnalul său intim. Dar întotdeauna intimitatea se construiește în raport cu ceva și împotriva cuiva, ea nu e un dat aprioric al autorului de jurnal intim, „ci un spațiu, o stare, o tensiune pe care acesta trebuie să le cucerească” [36]. Majoritatea specialiștilor au recunoscut importanța intimității în relevarea unei estetici implicite a jurnalului, de unde putem deduce că acest concept poate căpăta rolul unui principiu estetic care individualizează genul diaristic, ajutându-l să alunece deseori chiar în sfera literarității. Analizată ca un *element catalitic* al constituirii textului literar al jurnalului, care generează un anumit tip de expresivitate pre-literară, intimitatea rezultă din alternarea aleatorie între „mărturisirea plină de tensiune și înregistrarea aproape mecanică a detaliilor intrate în seria banalului” și capătă de cele mai multe ori o forță copleșitoare de organizare a discursului diaristic [37].

Această forță de organizare pe care o capătă conceptul de intimitate în jurnalul intim se datorează mai cu seamă mișcării revoluționare de revizuire a instanțelor eului freudian enunțate anterior, dar și mutării accentului de pe ideea de sinceritate (cu tot ce presupune aceasta: nesigură, uneori neadevărată, practică ca un construct mai degrabă justificativ decât estetic) pe aceea de *autenticitate*. Conceptul ia amploare odată cu jurnalele gidiene și implică o atitudine generalizată de transfer dinspre încrederea personală înspre încrederea postmodernă în „sistemele abstracte”, așa cum interesant remarcă, din punct de vedere sociologic, Anthony Giddens, căci „transformarea intimității” trebuie analizată în contextul modernității globalizante „în termenii mecanismelor de încredere”, „strâns legate de o situație în care construirea sinelui devine un proiect reflexiv” [38]. Și chiar dacă aceste aspecte nu definesc în totalitate transformările intimității din punct de vedere sociologic, ele sunt sugestive pentru modificarea „spațiului literar”, căci, sub aura îngăduitoare a autenticității, se conturează în jurnalul intim personalității construite reflexiv, prin (auto)cunoaștere și (auto)dezvăluire. Considerând jurnalul intim drept o exhibare a relației complexe dintre eul biografic și eul scriptic, rolul intimității poate să se constituie în acela de „realitate mentală, locuită de imaginar”, care impune „o relație cu tine însuși” [39] ce dezvăluie atât aspirații, cât și surse de inspirație ale scriitorului. Acestea devin componente esențiale ale creației ce ia naștere în spațiul izolator al paginii care dezvăluie prin scris și care, în același timp, ascunde cu dibăcie printre rânduri. Astfel se materializează în context diaristic o conciliere între *eul profund* (generator de energie creatoare) și *eul biografic* (care trăiește fugăr în umbra operei) prin preluarea temelor celui din urmă de către cel dintâi și consemnarea lor în jurnal. Autenticitatea în jurnalul intim ține, deci, de această tendință a modernității care implică atât „un proces reciproc de auto-dezvăluire”, cât și „un proces de deschidere a individului către celălalt”, justificând astfel atenția din ce în ce mai intensă a opiniei publice, dar și a specialiștilor, către speciile memorialisticii.

Mai mult, replierea individului asupra propriului sine determină o stare ce nu exclude în totalitate exterioritatea, dar în care preia controlul subiectivitatea pură care determină un soi de „izolare artificială în paginile de hârtie” [40], de altfel generatoare de energii creatoare în jurnalul intim. *Subiectivitatea* devine și ea o condiție esențială a intimității, căci „ontologic vorbind, ea creează un decupaj în real, în realitatea *obiectivă* a vieții” [41], datorită faptului că „fiind intim, secret, jurnalul ar trebui, prin definiție, să consemneze viața interioară a autorului, dacă nu în exclusivitate, cel puțin cu prioritate” [42]. Dar cum *interior* și *exterior* sunt noțiuni suficient de relative, odată observată, judecată și în final acceptată sau nu, lumea de afară se umple de semnele interiorității celui care la început doar observă, apoi notează ceea ce a

observat. Astfel, asumate, scrise, evenimentele lumii exterioare se interiorizează pentru că ele vin întotdeauna însoțite de emoțiile și reflecțiile celui care consemnează, scriitura sa putând fi considerată „un factor de intimizare” [43] a lumii exterioare din care se desprinde ceea ce Eugen Simion a numit *adevărul interior*, receptat ca „sumă de adevăruri citite, văzute, auzite, trăite de individ” [44].

În consecință, în urma celor afirmate anterior, considerăm că nu se poate realiza o grilă veridică de lectură a jurnalului intim feminin fără explorarea tuturor nuanțelor enunțate pe care le presupune conceptul de intimitate adiacent speciei în sine. Căci „intimitatea devine personajul central, obligatoriu și esențial al unui text involuntar” [45] și se relevă „drept o formă paradoxală a realității: pe de o parte, ea decupează fragmente de real și le depozitează într-un spațiu al secretului, pe de alta, încarcă textul astfel obținut cu energia propriei dorințe de comunicare” [46]. Iar „dacă intimitatea literară [implicată în mod incontestabil în procesul de creație a jurnalului intim, n.n.] presupune subiectivizare, pulsivitatea de retragere în sine, conștientizare a timpului și spațiului intime, ea este totodată o opțiune estetică ce valorizează alte raporturi interior-exterior și care, desigur, trebuie altfel receptată” [47]. Această *altfel* de receptare trebuie să ia în considerație în primul rând structurarea după legi proprii a spațiului și timpului pe care îl presupun scrierile de sine sau pentru sine, în condițiile în care, așa cum am demonstrat anterior, în contextul modernității *sinele* e o convenție, *intimul* o construcție mentală, iar *autenticitatea* construită reflexiv devine mai cu seamă o chestiune de stil și scriitură. Dar dacă, așa cum pentru Julia Kristeva „stilul este manifestarea subtilă a intimului” [48], intimitatea devine punctul de pornire în delimitarea unui stil specific scriiturii diaristice, atunci ea ghidează și modul în care se disting cele trei ipostaze (autor / narator / personaj) în textul diaristic: autorul este identitatea socială, *Supra-Eul* freudian dominat de necesitatea *regăsirii de sine* prin consemnare jurnalieră, în timp ce naratorul devine „un alter-ego care dă stabilitate identității proprii... în măsura în care aceasta este destinată celorlalți... dublul *autorului*, o pasiune care se poate spune”, iar personajul – „un pseudo-altul care ia asupra lui excesele autorului, le exhibă sau le disimulează” [49]. Scriitura intimă se proiectează astfel într-un timp trecut prin vârste succesive de naratori și personaje care se dezvăluie într-un spațiu decupat de memoria personală din continuumul realității. Prin urmare, conceptul pus în discuție se relevă drept unul cu caracter totalizator, care implică regăsirea de sine în și prin celălalt printr-o „invadare progresivă și acceptată, urmată de o (eventuală) receptare critică” [50], în condițiile în care „intimul, intimitatea și literatura intimității sunt posibile pentru că ele umplu un gol: formulează pretenția de exhaustivitate a lumii și sugerează felurile în care aceasta poate fi exprimată” [51].

Luând drept reperi câteva puncte de vedere destul de diferite și totuși convergente despre *intimitate*, pusă în discuție în contextul integrator al modernității, am evidențiat câteva aspecte esențiale în definirea conceptului, raportându-ne în general la acele determinări care pot fi puse în valoare în legătură cu evoluția speciei jurnalului intim. Pornind, deci, de la anumite aspecte considerate de către noi relevante pentru conturarea clară a instanțelor narrative ale textului diaristic, precum raportul dintre ipostazele eului freudian, care implică în mod evident tema *identității / alterității* dintre un *eu biografic* și un *eu creator*, sau condițiile *secretivității, autenticității și subiectivității* în sfera intimității, considerăm că premisele formulate pot fi privite ca puncte de pornire în orice argumentație care să susțină valoarea literară a jurnalului intim din perspectiva celor trei ipostaze narrative care se dezvăluie în textul diaristic, adică autorul, naratorul și, în fine, personajul, o reconstrucție identitară absolut necesară diaristului și jurnalului pe care îl scrie.

Note

- [1] Cf. Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim, vol. I Există o poetică a jurnalului?*, București, Univers Enciclopedic, 2005.
- [2] Roland Barthes, *Délibération*, Tel Quel, 1979, apud Eugen Simion, op. cit., p. 29.
- [3] Cf. Gérard Genette, *Introducere în arhitectură. Ficțiune și dicțiune*, București, Univers, 1994.
- [4] Virgil Podoabă, *Punctul critic. Pagini despre și de confesso-literatură. Studii și mărturii*, Pitești, Paralela 45, 2007, p. 13.
- [5] Ibidem, p. 15.
- [6] Ibidem, p. 19.
- [7] Mircea Mihăieș, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, Ediția a II-a revăzută, Iași, Polirom, 2005, p. 103.
- [8] Simona Sora, *Regăsirea intimității. Corpul în proza românească interbelică și postdecembristă*, București, Cartea Românească, 2008, p. 72.
- [9] José Ortega y Gasset, *Omul și mulțimea*, trad. și note de Sorin Mărculescu, București, Humanitas, 2001, p. 43.
- [10] Ibidem, p. 41.
- [11] Ibidem, p. 23.
- [12] V. Elisabeth Roudinesco, Michel Plon, *Dicționar de psihanaliză*, trad. de Matei Georgescu, Daniela Luca, Valentin Protopopescu, Genoveva Teleki, București, Editura Trei, 2002.
- [13] Articolul *Eu-I și Se-ul* a fost reprodus în volumul *Sigmund Freud, Opere III. Psihologia inconștientului*, trad. de Gilbert Lepădatu, George Purdea, Vasile Dem. Zamfirescu, București, Editura Trei, 2000.
- [14] Sigmund Freud, *art. cit.*, pp. 229-230.
- [15] Simona Sora, *op. cit.*, p. 22.
- [16] „Există trei ceruri, foarte deosebite între ele: intimul sau cel de-al treilea; mijlociul sau cel de-al doilea; ultimul sau cel dintâi. Interiorul omului se află și el organizat într-o ordine asemănătoare: există o parte intimă, una mijlocie și una exterioară” – Emanuel Swedenborg, apud Mircea Mihăieș, *op. cit.*, pp. 85-86.
- [17] Ibidem, pp. 99-100.
- [18] Ibidem, p. 90.
- [19] Simona Sora, *op. cit.*, p. 23.
- [20] Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 89.
- [21] Jean Baudrillard, *La sphère enchantée de l'intime*, în „Autrement”, nr. 81, 1986, p. 15.
- [22] Ibidem.
- [23] Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 91.
- [24] Ibidem, p. 88.
- [25] Matei Călinescu, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Ediția a II-a, Iași, Polirom, 2007, p. 246.
- [26] Ibidem, p. 243.
- [27] Aspectele fundamentale ale secretivității pe care le identifică Matei Călinescu sunt: „(1) caracterul ei deliberat (cineva hotărăște să ascundă cunoașterea unui anumit lucru); (2) selectivitatea ei (cunoașterea este tănuțită de unii, dar nu de toți); (3) dubla codificare a mesajului: el poate fi codificat public, în așa fel încât să-i transmită neinițiatului informații contrafăcute, inducătoare în eroare sau numai neutre, și în același timp codificat secret, ca să transmită informația privilegiată numai celor inițiați; (4) implicația că informația ascunsă poate fi oricând dezvăluită, făcută publică, trădată, ghicită sau descoperită independent de către cei pe care este mandatată să-i excludă; (5) implicația adițională că secretivitatea, în mod asemănător cu joaca, activează un nivel sau o funcție metacomunicațională: mesajul secret, dublu codificat sau nu, își instruieste întotdeauna adresantul privilegiat despre faptul că este secret și că trebuie tratat în consecință, tănuțit, nedivulgat” (Matei Călinescu, *op. cit.*, p. 243-244). Am evidențiat aceste cinci implicații identificate de către Matei Călinescu datorită faptului că ni se par relevante în anumite privințe în legătură cu problematica mentalităților creatoare de jurnal intim.
- [28] Matei Călinescu, *op. cit.*, p. 257.
- [29] 1 Ibidem, p. 261.
- [30] Ibidem.
- [31] Sintagma îi aparține lui Frank Kermode în studiul *The Genesis of Secrecy* și a fost preluată de către Matei Călinescu în studiul citat, p. 281.
- [32] Bernard Cathélet, apud Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 100.
- [33] Ibidem, p. 101.
- [34] Ibidem, p. 87.
- [35] Jean Beauverd, apud Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 88.
- [36] Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 103.
- [37] Ibidem, p. 107.
- [38] Anthony Giddens, *Consecințele modernității*, trad. de Sanda Berce, București, Univers, 2000, pp. 108 și 117.
- [39] Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 102.
- [40] Ibidem, p. 93.
- [41] Ibidem, p. 90.
- [42] Eugen Simion, *op. cit.*, p. 183.
- [43] Ibidem, p. 185.
- [44] Ibidem, p. 186.
- [45] Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 88.
- [46] Ibidem, p. 89.
- [47] Simona Sora, *op. cit.*, p. 35.
- [48] Julia Kristeva, *Pouvoir et limites de la Psychanalyse. La révolte intime*, cap. *L'intime: du sens au sensible*, Paris, Fayard, 1997, p. 95.

[49] Ibidem, p. 110.

[50] Simona Sora, *op. cit.*, p. 40.

[51] Mircea Mihăieș, *op. cit.*, p. 92.

Bibliografie

Baudrillard, Jean, *La sphère enchantée de l'intime*, în „Autrement”, nr. 81, 1986

Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Ediția a II-a, Iași, Polirom, 2007

Freud, Sigmund, *Opere III. Psihologia inconștientului*, trad. de Gilbert Lepădatu, George Purdea, Vasile Dem.

Zamfirescu, București, Editura Trei, 2000

Genette, Gérard, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, București, Univers, 1994

Giddens, Anthony, *Consecințele modernității*, trad. de Sanda Berce, București, Univers, 2000

Kristeva, Julia, *Pouvoir et limites de la Psychanalyse. La révolte intime*, Paris, Fayard, 1997

Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, Editura Univers, București, 2000

Le Rider, Jacques, *Jurnale intime vienezze*, trad. de Magda Jeanrenaud, Iași, Polirom, 2001

Mihăieș, Mircea, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, Ediția a II-a revăzută, Iași, Polirom, 2005

Ortega y Gasset, José, *Omul și mulțimea*, trad. și note de Sorin Mărculescu, București, Humanitas, 2001

Podoabă, Virgil, *Punctul critic. Pagini despre și de confesso-literatură. Studii și mărturii*, Pitești, Paralela 45, 2007

Roudinesco, Elisabeth, Plon, Michel, *Dicționar de psihanaliză*, trad. de Matei Georgescu, Daniela Luca, Valentin

Protopopescu, Genoveva Teleki, București, Editura Trei, 2002

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I *Există o poetică a jurnalului?*, București, Univers Enciclopedic, 2005

Sora, Simona, *Regăsirea intimității. Corpul în proza românească interbelică și postdecembristă*, București, Cartea Românească, 2008